

УДК 339.13: 633.88 (4/9)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІКАРСЬКОГО РОСЛИННИЦТВА

Т.В. Мірзосєва, кандидат економічних наук

Окреслено сучасний стан лікарського рослинництва у світі, висвітлено, які країни та регіони світу спеціалізуються на вирощуванні та заготівлі лікарських рослин, заготівлі дикорослих лікарських рослин, на виробництві лікарських засобів рослинного походження, розкрито основні стримуючі чинники та перспективи розвитку галузі.

Лікарське рослинництво, лікарські рослини, ринок лікарських рослин, рентабельність вирощування лікарських рослин.

Упродовж останніх десятиліть споживання лікарських засобів на основі лікарських рослин характеризується тенденцією до зростання в усьому світі. Якщо в минулому лікарські рослини застосовувались, переважно, для лікування у відсталих країнах, де народна медицина часто є єдиною доступною для більшості населення, то нині інтерес до лікарських рослин існує у більшості розвинених країн світу. За даними FoodAgricultural Organisation (Всесвітньої продовольчої організації при ООН), наприкінці минулого століття обсяг продажу лікарських рослин перевищив \$1 млрд дол.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку лікарського рослинництва знайшли відображення в наукових працях таких науковців, як М.І. Бахмат, О.В. Кваша, В.Я. Хоміна, В.М. Комарніцький, О.Б. Губаньов, Б.Б. Семак, М.Ю. Барна та ін. Проте умови сьогодення вимагають подальших досліджень в контексті розвитку глобального ринку лікарських рослин.

Мета дослідження – дослідити сучасний стан лікарського рослинництва в світі й визначити основні стримуючі чинники розвитку галузі та її перспективи.

Виклад основного матеріалу. У світі як лікарські рослини використовують 21 тис. видів. З них більшість – у народній, а також арабській, індійській, китайській, тибетській та інших традиційних медицинах (напр., китайська – понад 2 тис. видів, різні школи арабської – до 800, бурятська гілка тибетської медицини – 560). [3] У науковій медицині на сьогодні час використовується понад 180 видів лікарських трав. Половина з них є дикорослими. В Україні понад 50 % лікарських препаратів виробляється з рослинної сировини, а у сфері серцево-судинних захворювань – 70 %. [11] Світовий ринок лікарських рослин оцінюється в 600 тис. т на рік. Також про його ємність свідчить те, що понад 40 % фармацевтичної продукції у світі виготовляється з лікарських рослин. Особливо широко вони застосовуються у США.

Соціологічні дослідження свідчать, що нині вже більше половини населення США та Німеччини віддають перевагу лікуванню травами, а майже кожен другий житель США приймає ліки на основі лікарських рослин щоденно. Загалом, за даними Всесвітньої Організації охорони Здоров'я (ВОЗ), близько 80 % населення світу застосовують лікарські рослини для лікування різноманітних захворювань. За оцінками експертів ВОЗ, у найближчі 10 років частка фітопрепаратів у загальному обсязі споживання фармацевтичних препаратів сягне 60 %. Це, пов'язано, у першу чергу, з тим, що близько 15 % населення Землі страждає на алергію, в тому числі, й на синтетичні лікарські препарати [10].

В умовах сьогодення одним із найбільших у світі комерційних ринків лікарських рослин і лікарських засобів рослинного походження вважається європейський ринок. Європейські країни не тільки імпортують, але й у великому асортименті виробляють лікарські рослини та лікарські засоби рослинного походження. Європейські споживачі, наприклад у Франції, Німеччині, Італії, Швеції, Швейцарії та Англії часто застосовують лікарські рослини як доповнення до лікування традиційними лікарськими засобами. У багатьох країнах Євросоюзу вже існують сформовані належним чином національна політика й програми регулювання стосовно лікарських засобів рослинного походження. Державна підтримка є надзвичайно актуальною, враховуючи, що ця галузь Західної Європи переживає нині не найкращі часи через різке скорочення природних ресурсів. Дедалі більшого розповсюдження набуває культивування лікарських рослин, тоді як на світових ринках більшим попитом користується продукція природного походження як біологічно чистіший продукт [9].

Галузь лікарського рослинництва в усьому світі є високодохідною, враховуючи наявний і постійно зростаючий попит. Наприклад, в невеликій Угорщині дохід від реалізації лікарської сировини й продукції, на основі лікарських рослин, становить до 35 млн дол. США на рік. В цій країні під лікарські культури відведено близько 42 тис. га, на яких заготовлюють близько 40 тис. т сировини [4]. В цілому рентабельність вирощування лі-

карських рослин завжди в кілька разів перевищує рентабельність вирощування зернових. Так, рентабельність виробництва таких найпростіших культур, як ромашка та валеріана вдвічі перевищує рентабельність вирощування зернових. А китайський досвід свідчить, що вирощування женьшеню в 50 разів вигідніше, ніж вирощування пшениці. Рентабельність вирощування окремих лікарських трав становить від 100 до 500 % і більше. Вона залежить від виду вирощуваних культур. За умови переробки лікарської сировини рентабельність значно підвищується [8]. Проте варто відзначити, що, враховуючи специфіку вирощування рослин, досягнення високої рентабельності в галузі лікарського рослинництва як правило розтягнуте в часі.

Заготівля дикорослих лікарських рослин нині здійснюється переважно в трьох регіонах світу: Східна Європа (в основному, Росія), Азія, Південна Америка.

На російському ринку нині представлено близько 100 виробників лікарських рослин. [1] Більшість виробників має статус регіональних, оскільки здійснює реалізацію продукції лише в межах своїх областей, близько 20 % російських виробників лікарських рослин працюють в національному масштабі. За останні роки в Росії утворились три провідних центри, що спеціалізуються на заготівлі й переробці дикорослих лікарських рослин: Північно-Західний регіон, Центральний регіон, Сибір.

Незважаючи на відносно малу кількість російських виробників лікарських рослин, вони випускають 80 % лікарських рослинних засобів, що занесені до Державного реєстру лікарських засобів Російської Федерації. Це доволі високий показник.

При цьому обсяг російського ринку лікарських рослин на сьогодні та його частка в загальному обсязі ринку фармацевтичних препаратів є незначними й становлять 11–12 млн дол. США або 0,5–1,5 %. У країнах Євросоюзу подібна продукція займає до 10 % від загального обсягу лікарського ринку. Проте, оцінюючи сучасні тенденції розвитку російського ринку лікарських рослин, експерти зазначають, що, незважаючи на порівняно невеликі обсяги, він є досить перспективним сегментом російського фармацевтичного ринку. Зокрема, нині ціла низка компаній виявляє інтерес до виробництва фітопрепаратів.

Інтерес потенційних виробників до лікарських рослин значною мірою стимулюється відносно невеликими розмірами необхідних інвестицій. Так, при організації виробництва з переробки лікарських рослин основна частина коштів необхідна для придбання фасувального обладнання і становить близько 10 тис. дол. США. Окрім цього, для виробництва фітопродукції в Російській Федерації необхідним є дозвіл Міністерства охорони здоров'я. В технологічному плані виробництво лікарських рослин нескладне, продукція не обкладається ПДВ та податком на прибуток.

Що ж стосується безпосередньо вирощування лікарських рослин, то тут є проблеми. Так, повільний розвиток виробництва лікарських рослин в Росії пов'язаний, перш за все, з тим, що, незважаючи на високу прибутковість вирощування навіть найпростіших рослин, спеціалізовані господарс-

тва, створені за минулих часів, нині знаходяться в скрутному економічному становищі. Новостворені фермерські господарства, як правило, не виявляють інтересу до вирощування лікарських рослин, тому що комерційної віддачі від посівів потрібно чекати досить довго. Для більшості лікарських трав посіви починають приносити доходи мінімум через два-три роки – раніше їх збирати недоцільно. Знайти кредити на умовах двотрирічного очікування економічної віддачі в Росії на сьогодні практично нереально. Аналогічна ситуація характерна й для збору дикорослих трав: хоча вони затребувані не тільки в Росії, а й за кордоном, одномоментно акумулювати достатньо коштів для кредитування збиральної компанії (вона, як правило, триває два – три місяці) часто виявляється досить складно. Наслідком такої ситуації є низька якість сировини, яку збирають непрофесійні збирачі.

Одночасно Росія є одним із найбільших експортерів лікарських трав. Статистична інформація свідчить, що за обсягами експорту лікарських трав на європейському ринку лідирує Німеччина. Але більшу частину лікарської сировини Німеччина закуповує в Болгарії. З огляду на це, реальним лідером за обсягами експорту лікарських рослин є Росія. Причому, на європейському ринку лікарські рослини російського походження вважаються продукцією найвищого класу. Разом з тим, необхідно відзначити, що значна частина продукції російських виробників на основі лікарських рослин виготовляється з імпоротної сировини. Протягом останніх років Росії – країні з унікальним за своїми характеристиками природнім лікарським багатством, все частіше доводиться імпортувати рослинну сировину з Індії, Китаю, Єгипту, Польщі та інших країн.

Після Росії на другому місці за обсягами експорту лікарських рослин на ринки країн Євросоюзу займають Польща та Болгарія. Польща є визнаним лідером в сегменті культивованих лікарських трав, а Болгарія – дикорослих рослин з цілющими властивостями. [10] Болгарські лікарські рослини експортуються в 30 країн, в тому числі, у Німеччину, Швейцарію, Угорщину, Англію, Єгипет. Загалом в Болгарії росте понад 3000 видів рослин, з яких близько 500 застосовується в народній медицині країни. В аптеки країни надходить понад 150 видів лікарських рослин [7].

В Азії до провідних країн – виробників лікарських рослин належить В'єтнам. У В'єтнамі нині нараховується 83 великих підприємства, які отримали офіційний дозвіл на виробництво препаратів із лікарських рослин в промисловому масштабі. Частка препаратів, що виробляються з лікарських рослин і натуральної сировини, на в'єтнамському ринку становить близько 30 %. Загалом, в'єтнамські лікарські рослини оцінюють як своєрідний «золотий запас». Завдяки наявності майже 4 тис. видів лікарських рослин В'єтнам є третьою після Китаю (6 тис. видів) та Індії (5 тис. видів) країною у світі, що володіє таким різноманіттям лікарських рослин [2].

З наявних у Китаї численних видів лікарських рослин найчастіше використовується близько 600 видів, які є лікарською сировиною для китайської медицини. За цим показником Китай займає перше місце у світі. Окрім внутрішнього споживання, нині ліки рослинного походження китай-

ської медицини користуються хорошою репутацією на міжнародному ринку, що підтверджує експорт у більш ніж 80 країн світу.

У країнах Південної Америки також розвинена галузь лікарського рослинництва. В Аргентині, наприклад, цьому сприяють великі пампаси, що нагадують південноросійські та українські степи та які надзвичайно багаті на лікарські рослини. Важливе значення лікарське рослинництво має й для господарства таких країн, як Перу та Бразилія.

Загалом, світовий ринок лікарських рослин стрімко збільшується, демонструючи високі темпи та значні показники економічного приросту. Проте є й негативні моменти, що стосуються розвитку лікарського рослинництва у світі. Нині більшість цінних лікарських рослин є рідкісними або зникаючими видами. Різко скорочуються ресурси лікарських рослин, зокрема в Україні. Це відбувається, з одного боку, внаслідок різкого зменшення території для збирання дикорослих трав через хімічне й радіаційне забруднення [5], а з другого – через неможливість вирощування багатьох лікарських рослин у культурі через їхні біологічні особливості або несприятливі кліматичні умови [6].

Подібна ситуація склалася й з тропічними та гірськими рослинами в місцях їх природного зростання. Подібний стан стає характерним для багатьох країн світу. Сучасна ситуація в галузі рослинництва свідчить, що багато видів рослин сьогодні знаходяться на межі зникнення внаслідок значно зрослих обсягів заготівлі, а також варварських методів збору рослинної сировини. Індустрія лікарських рослин досягла велетенських розмірів і призводить до невідновних утрат довкілля. Враховуючи зазначене, а також те, що лікарські рослини – товар затребуваний і попит на нього буде тільки зростати, дедалі більш актуальним завданням в умовах сьогодні стає вирощування лікарських рослин в промислових умовах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, узагальнюючи вищевикладене, варто зазначити, що: 1) лікарське рослинництво є однією з найрентабельніших галузей світового господарства; 2) попит на лікарські рослини постійно зростає; 3) у зв'язку зі зростаючими обсягами лікарських рослин, їх ресурси катастрофічно швидко зменшуються; 4) для задоволення попиту необхідним є розширення промислового вирощування лікарських рослин у різних країнах світу.

Список літератури

1. Аптечное растениеводство [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lekarstvennye-rasteniya.net>
2. Вьетнамские лекарственные растения – «золотой запас» для развития фармацевтической отрасли Вьетнама [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.nhat-nam.ru>
3. Горбань А.Т. Лекарственные растения: вековой опыт изучения и возделывания / Горбань А.Т., Горлачева С.С., Кривуненко В.П. – Полтава, 2004. – 232 с.
4. Ключевская Е. Выращивание лекарственных растений может стать прибыльным бизнесом [Электронный ресурс] / Е. Ключевская. – Режим доступа : <http://www.rg.ru>

5. Кузнецова Е. Ю. Экологические проблемы заготовки лекарственного сырья в условиях Крыма / Е.Ю. Кузнецова, Н.А. Сурова // Перший Всеукраїнський з'їзд екологів (Вінниця, 4–6 жовтня 2006 р.): Тези доповідей. – Вінниця : Універсум, 2006. – С. 139.
6. Кунах В.А. Біотехнологія рослин для поліпшення умов життя людини / В.А. Кунах // Біотехнологія. – 2008. – Т. 1. – № 1. – С. 28–39.
7. Лекарственные растения [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://shepitovflora.ru>
8. Лікарські трави: можна заробити! Партнер є [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://spil.ucoz.ua>
9. Монографии ВОЗ о лекарственных растениях, широко используемых в Новых независимых государствах (ННГ). Всемирная организация здравоохранения. – 2010. – 453 с.
10. Обзор российского рынка лекарственных трав и сборов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.gazeta.kz>
11. Приватний аптекарський сад [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://h.ua/story>

Очерчено современное состояние лекарственного растениеводства в мире, освещено, какие страны и регионы мира специализируются на выращивании и заготовке лекарственных растений, заготовке дикорастущих лекарственных растений, на производстве лекарственных средств растительного происхождения, раскрыты основные сдерживающие факторы и перспективы развития отрасли.

Лекарственное растениеводство, лекарственные растения, рынок лекарственных растений, рентабельность выращивания лекарственных растений.

In the article the modern state of medical plant-grower is outlined in the world, it is reflected, what countries and world regions are specialized on growing and purveyance of medical plants, purveyances of growings wild medical plants, on the production of medications of phytogenous, basic retentive factors and prospects of development of industry are exposed.

Medical plant-grower, medical plants, market of medical plants, profitability of growing of medical plants